

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

БІЛІЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 378.093.2: [174:61] (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ
МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Холковська Ірина Леонідівна,
Вінницький державний педагогічний університет імені
Михайла Коцюбинського, доцент кафедри педагогіки і
професійної освіти, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
Цехмістер Ярослав Володимирович,
директор Українського медичного ліцею, м. Київ.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних
мов з курсом латинської мови та медичної термінології,
Наливайко Ольга Борисівна,
Вінницький національний медичний університет імені
М.І. Пирогова.

Захист відбудеться 26 листопада 2019 року об 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32) та на сайті університету за адресою www.vspu.edu.ua

Автореферат розісланий 25 жовтня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Стрімкі зміни, що відбуваються в соціокультурному житті нашого суспільства, реформування системи охорони здоров'я, динамізм і напружений характер професійної діяльності медичних працівників обумовлюють необхідність удосконалення підготовки майбутніх медичних сестер, від яких очікується не лише ґрунтовний рівень фахової компетентності, а й дотримання високих етичних стандартів медичної діяльності. Діяльність медичних сестер повинна базуватися на принципах гуманізму, глибокому розумінні професійного і людського обов'язку, високому рівні загальної та професійної етичної і деонтологічної культури, усвідомленні моральної відповідальності за результати своєї роботи. Професійна етика є основним регулятором діяльності медичних працівників, забезпечуючи функціонування медицини як соціально-професійної і морально-етичної системи та сфери особистісної самореалізації фахівців медичного профілю.

Проблема морально-етичної підготовки майбутніх медичних працівників привертала увагу багатьох науковців. Шляхи підвищення якості професійної підготовки фахівців медичного профілю, особливості їхньої професійної діяльності в сучасних соціокультурних умовах, можливості професійного розвитку і саморозвитку розглядали М. Бабич, А. Волосовець, М. Гавраш, Л. Дудікова, І. Криницька, Я. Кульбашна, Ю. Лавриш, І. Мельничук, В. Москаленко, В. Передерій, І. Скрипник, С. Тихолаз, М. Філоненко, Я. Цехмістер та ін. Питання медичної етики досліджували А. Алексєєнко, О. Більченко, Ю. Віленський, А. Грандо, Н. Касевич, П. Назар, Н. Пасечко, І. Сенюта, Й. Турак та ін. Етико-деонтологічним аспектам професійної діяльності медичних працівників, проблемам формування морально-етичного простору медичної діяльності присвячені праці О. Андрійчук, Б. Веденко, Ю. Євтушенко, І. Кміть, О. Ковальової, Ю. Колісник-Гуменюк, В. Кулініченко, О. Насінник та ін.

У виконаних упродовж останніх років дисертаційних дослідженнях розглядалася проблематика формування різних професійно важливих якостей і характеристик майбутніх медичних працівників: професійного мовлення (М. Лісовий), емпатійної культури (І. Кузнецова), комунікативної культури (О. Уваркіна), професійної культури (О. Наливайко), професійної спрямованості (А. Мельник, С. Тихолаз, О. Неловкіна-Берналь), пізнавальної активності (Т. Темерівська) та ін. Водночас, огляд наукових джерел свідчить про недостатню увагу дослідників до проблеми формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі їхньої підготовки в медичному коледжі. Окремі її аспекти лише побіжно розглядалися в контексті проблематики формування професійних цінностей майбутніх медсестер (К. Куренкова), формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності (С. Поплавська), підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій (Н. Шигонська), організаційно-педагогічних умов виховної роботи в медичному коледжі (Х. Мазепа). Частково проблематика етико-деонтологічної підготовки розглядається в загальному контексті особистісно-професійного становлення майбутніх медичних працівників (Л. Дудікова, І. Сірак, К. Соцький, Ю. Устименко, Я. Цехмістер та ін.). Питання формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової

підготовки в медичному коледжі поки що не виступали предметом спеціального дослідження. Є необхідність у науковому обґрунтуванні змісту й структури професійної етики майбутніх медичних сестер, визначенні критеріїв і показників її сформованості, педагогічних умов цілеспрямованого формування у процесі фахової підготовки.

Теоретичний аналіз проблеми й ознайомлення з сучасною практикою професійної підготовки студентів медичних коледжів свідчить про наявність низки суперечностей, що актуалізують проблему формування професійної етики майбутніх медичних сестер:

- між потребою суспільства у підготовці медичних працівників з високим рівнем етичної культури та домінуючою спрямованістю педагогічного процесу у медичних коледжах на формування у студентів предметно-фахових знань, вмінь і навичок;

- між декларуванням важливості гуманістичного аспекту особистісно-професійного становлення медичних працівників і недостатньою розробленістю науково-методичних основ їх етико-деонтологічної підготовки;

- між гуманістичним характером медичної професії й прагматично-утилітарними орієнтаціями сучасної молоді, що ускладнюють формування професійної етики майбутніх медичних працівників та їх інтеграцію в професійне співтовариство;

- між необхідністю педагогічного керівництва формуванням професійної етики майбутніх медичних сестер в освітньому середовищі медичного коледжу і відсутністю відповідної педагогічної моделі.

Враховуючи виявлені суперечності, результати аналізу психологічної і педагогічної літератури, а також сучасної практики підготовки фахівців у медичних навчальних закладах, ми визначили проблему дослідження, що полягає в обґрунтуванні педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість у педагогічній науці зумовили вибір теми дослідження – *«Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки»*.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою комплексного наукового дослідження кафедри педагогіки і професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Методологія і технологія моніторингу якості педагогічної діяльності» (державний реєстраційний номер 0108U001064), а також входить до плану наукової роботи циклової комісії хірургічних дисциплін Вінницького медичного коледжу імені акад. Д. К. Заболотного «Формування професійно-етичних якостей студента у процесі фахового навчання» (протокол № 1 від 28.08.2017 р.). Тема дисертації затверджена Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 17 від 26.04.2017 р.) і узгоджена в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології України (протокол №4 від 20.06.2017 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх медичних сестер.

Предмет дослідження: педагогічні умови і модель формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки в медичному коледжі.

Гіпотеза дослідження: успішне формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки в медичному коледжі можливе за таких педагогічних умов:

- створення і функціонування в медичному коледжі комплексної професійно орієнтованої виховної системи;
- забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі медичного коледжу;
- використання ціннісного потенціалу фахових дисциплін у процесі професійно-етичного самовизначення майбутніх медичних сестер;
- емоційно-інтелектуальне стимулювання особистісно-професійного становлення студентів засобами діалогічного спілкування.

Відповідно до поставленої мети і сформульованої гіпотези були поставлені такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати зміст і сутнісні характеристики професійної етики майбутніх медичних сестер.
2. Визначити критерії, показники та рівні сформованості професійної етики студентів медичного коледжу.
3. Обґрунтувати педагогічні умови і розробити модель формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі їхньої фахової підготовки в медичному коледжі.
4. Розробити й експериментально перевірити методику реалізації педагогічних умов формування професійної етики студентів медичного коледжу, укласти відповідні методичні рекомендації для викладачів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення культурологічного (В. Біблер, О. Бондаревська, О. Газман, С. Гессен, О. Запесоцький, Н. Крилова та ін.), аксіологічного (Н. Асташова, В. Караковський, І. Котова, Є. Шиянов, Н. Щуркова, Є. Ямбург та ін.) і компетентнісного (В. Байденко, І. Зимняя, В. Меськов, Ю. Татур, А. Хуторський та ін.) підходів; психолого-педагогічні концепції професійного розвитку особистості (О. Акімова, А. Вербицький, Р. Гуревич, А. Деркач, Є. Зеєр, І. Зязюн, Є. Климов, Т. Кудрявцев, Н. Кузьміна, А. Маркова, Н. Ничкало, В. Шахов та ін.); теорії суб'єктності та самоактуалізації особистості (Л. Божович, В. Бойко, Є. Льїн, Л. Попов, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн, В. Шадриков та ін.); концепції морально-етичного виховання особистості (І. Бех, О. Богданова, Н. Боритко, Д. Гришин, І. Мар'єнко, Л. Рувінський, М. Станчиць, В. Сухомлинський, І. Харламов та ін.); результати психолого-педагогічних досліджень особистісно-професійного становлення майбутніх медичних працівників (В. Аверін, А. Васюк, І. Вітенко, Г. Кондратенко, Б. Ороховський, Б. Ясько та ін.); ідеї медичної етики і деонтології (Є. Вагнер, А. Грандо, А. Іванюшкін, І. Кассирський, Ф. Комаров, Л. Лещинський, В. Петленко, Б. Петрівський, Н. Ельштейн та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети відповідно до логіки дослідження на різних його етапах був використаний комплекс взаємодоповнюваних дослідницьких методів:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, узагальнення з метою з'ясування сутності, структури, критеріїв і показників сформованості професійної

етики майбутніх медичних сестер; моделювання і обґрунтування педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки в медичному коледжі;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, тестування, метод експертних оцінок, за допомогою яких визначався актуальний стан сформованості професійної етики студентів медичного коледжу; педагогічний експеримент здійснювався з метою перевірки ефективності методики реалізації визначених педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер;

– *статистичні*: математичні методи обробки і статистичного аналізу одержаних даних використовувалися для перевірки достовірності результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Вінницького медичного коледжу імені акад. Д. К. Заболотного, Могилів-Подільського медичного коледжу, Погребищенського медичного коледжу, Гайсинського медичного коледжу, Бершадського медичного коледжу. Загалом у дослідженні на різних його етапах взяли участь 634 студенти і 114 викладачів.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

– *вперше обґрунтовано* педагогічні умови формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки в медичному коледжі (створення і функціонування в медичному коледжі комплексної професійно орієнтованої виховної системи; забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі медичного коледжу; використання ціннісного потенціалу фахових дисциплін у процесі професійно-етичного самовизначення майбутніх медичних сестер; емоційно-інтелектуальне стимулювання особистісно-професійного становлення студентів засобами діалогічного спілкування); *визначено* критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльнісний), показники та рівні сформованості професійної етики студентів медичних коледжів; *розроблено* педагогічну модель формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки;

– *уточнено* сутність і структуру професійної етики майбутніх медичних сестер;

– *подальшого розвитку набули* наукові положення щодо етапів, форм і методів етико-деонтологічної підготовки студентів в освітньому процесі медичного коледжу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в створенні і впровадженні в освітній процес медичних коледжів методики реалізації педагогічних умов формування професійної етики, що забезпечує гуманістичну спрямованість професійної підготовки майбутніх медичних сестер; розробленні й використанні в освітньому процесі медичного коледжу методичних рекомендацій і навчального посібника «Основи професійної етики медичних працівників»; визначенні комплексу методів і форм етико-деонтологічної підготовки майбутніх медичних сестер у процесі аудиторної та позааудиторної діяльності; розробленні й адаптації діагностичного інструментарію, що дає змогу здійснювати моніторинг формування професійної етики студентів медичного коледжу.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Вінницького медичного коледжу ім. акад. Д. К. Заболотного (довідка № 313 від 24.05.2019 р.), Гайсинського медичного коледжу (довідка № 116 від 07.05.2019 р.), Бершадського медичного

коледжу (довідка № 164 від 23.04.2019 р.), Погребищенського медичного коледжу (довідка № 01-37/140 від 07.05.2019 р.), Могилів-Подільського медичного коледжу (довідка № 01/261 від 21.05.2019 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (Херсон, 2017); «Інноваційні технології навчання в епоху цивілізаційних змін» (Вінниця, 2018); Scientific development of new eastern Europe (Рига, 2019); *всукраїнських* – «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (Вінниця, 2017); «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» (Вінниця, 2017); «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (Вінниця, 2018); «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» (Вінниця, 2018); щорічних науково-практичних конференціях Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, наукових семінарах кафедри педагогіки і професійної освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського та науково-практичних конференціях і методичних об'єднаннях Вінницького медичного коледжу імені акад. Д. К. Заболотного (2017-2019 рр.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 20 одноосібних публікаціях, з них 8 статей у наукових фахових виданнях України, 2 – в іноземних виданнях, 8 – у матеріалах конференцій, 1 – методичні рекомендації, 1 – навчальний посібник.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (264 найменування, з них 12 іноземною мовою), 18 додатків. Повний обсяг роботи становить 357 сторінок, з них основного тексту – 212 сторінок. Робота містить 2 таблиці і 28 рисунків на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, об'єкт, предмет, гіпотезу і завдання дослідження, його теоретико-методологічну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, представлено відомості про організацію і проведення дослідження та апробацію його результатів.

У першому розділі – «**Теоретичні основи формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки**» – висвітлено теоретичні засади досліджуваної проблеми, розкрито сутність понять «професійна етика», «професійна медична етика», «лікарська етика», «медична деонтологія», з'ясовано зміст і структуру професійної етики медичної сестри, представлено педагогічну модель її формування у студентів медичного коледжу.

Відповідно до логіки дослідження уточнено сутність і проаналізовано взаємозв'язок базових у контексті формування професійної етики майбутніх медичних сестер понять «професіоналізм медичного працівника», «норми професійної медичної моралі», «медико-етичний кодекс», «принципи професійної етики медичного працівника», «професійно важливі особистісні якості». З'ясовано, що професіоналізм медичного працівника визначається комплексом фахових знань і умінь, володінням лікувальними маніпуляціями і прийомами догляду, особливим медичним характером,

стилем мислення і поведінки, а також моральним, професійно-етичним потенціалом. Остання складова має особливе значення, оскільки характеризує гуманістичну спрямованість медичного працівника, його ставлення до виконання професійних обов'язків, дотримання норм і принципів медичної деонтології у професійній діяльності та спілкуванні. На основі узагальнення й систематизації різних підходів ми пропонуємо розглядати професійну етику медичної сестри як професійно важливу інтегративну якість особистості, що поєднує в собі засвоєні у процесі професіоналізації гуманістичні ціннісні орієнтації, професійно-етичні норми та етично значущі особистісні якості, які регулюють професійну діяльність і спілкування.

Різноманіття поглядів на зміст професійної етики спричинило різноплановість наукових уявлень про її структурні компоненти, серед яких дослідники виокремлюють: мотиваційно-особистісний, креативно-смысловий, когнітивно-деонтологічний, рефлексивний (І. Слюсарєва), когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний (М. Кропачова), інтелектуально-когнітивний, аксіологічний, психолого-рефлексивний, комунікативно-діяльнісний (А. Агаркова), мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний, креативний (Ю. Колісник-Гуменюк), аксіологічний, когнітивний, особистісний (О. Наливайко), мотиваційний, пізнавальний, операційний, рефлексивний (І. Сірак).

На наш погляд, сутнісний зміст професійної етики майбутніх медичних сестер адекватно розкривають чотири компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний і діяльнісний. *Мотиваційно-ціннісний компонент* професійної етики майбутніх медичних сестер відображає сформованість професійно-етичної позиції, особистісного ставлення до етичних норм професійної діяльності, орієнтацію на цінності гуманізму, милосердя і збереження життя та здоров'я пацієнтів. *Когнітивний компонент* характеризує компетентність майбутніх медичних сестер у галузі професійної етики, розуміння норм і принципів медичної деонтології, обізнаність з особливостями регулювання професійної діяльності на основі приписів медичної етики, здатність аналізувати моральний зміст ситуацій професійної взаємодії і визначати на цій основі способи та стратегії власної поведінки. *Особистісний компонент* професійної етики представлений професійно важливими якостями особистості (емпатія, толерантність, тактовність, відповідальність, доброзичливість, самокритичність, впевненість у собі, цілеспрямованість та ін.), що визначають гуманістичну спрямованість медичної діяльності і забезпечують реалізацію етичних норм у міжособистісній взаємодії з суб'єктами лікувального процесу. *Діяльнісний компонент* професійної етики майбутніх медичних сестер знаходить вияв у сформованості практичних умінь налагоджувати конструктивні стосунки з пацієнтами, лікарями та іншими суб'єктами лікувального процесу на основі норм і цінностей медичної етики та деонтології.

У *другому розділі* – «**Аналіз сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер**» – на основі аналізу змістових характеристик визначено критерії сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльнісний), що конкретизовані у комплексі відповідних показників, проаналізовано результати констатувального експерименту та визначено вихідний рівень сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер.

Ураховуючи сутнісні характеристики і структурні компоненти професійної етики медичної сестри, ми визначили відповідні критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльнісний) та показники, що дають змогу оцінити рівень сформованості професійної етики у студентів медичного коледжу.

Показниками *мотиваційно-ціннісного критерію* професійної етики визначено: інтерес до професії; усвідомлення цінності здоров'я та життя людини; професійно-етична орієнтація на цінності гуманізму, поваги до прав і свобод особистості, служіння людям; гуманістична спрямованість діяльності; почуття значущості етичних норм спілкування для успішної професійної діяльності медичної сестри; врахування інтересів усіх суб'єктів лікувального процесу.

Показниками *когнітивного критерію* є: обізнаність з етичними нормами професійного спілкування медиків; усвідомлення гуманізму як основного етичного принципу спрямованості особистості медичного працівника; знання у галузі професійного спілкування; уявлення про професійно важливі якості медичної сестри; розуміння значущості гуманістичної спрямованості у професійній етиці медичної сестри; гнучкість і критичність мислення у невідкладних медичних ситуаціях; вміння прогнозувати наслідки різних способів професійної поведінки.

Особистісний критерій характеризується такими показниками: емпатія; толерантність; відповідальність за виконання професійних обов'язків; здатність до самоаналізу; адекватна самооцінка, впевненість у собі; розуміння власної ролі в лікувально-діагностичному процесі; здатність об'єктивно оцінювати результати власної діяльності; цілеспрямованість; ініціативність; дисциплінованість; доброзичливість; дбайливість; справедливість, неупередженість; безкорисливість; здатність самовдосконалюватися.

Як показники *діялісного критерію* розглядаються вміння прогнозувати і коригувати відносини, що складаються у професійній практиці медичної сестри; вміння конструктивно вирішувати професійні конфлікти; вміння відстоювати власну позицію, не погіршуючи стосунків з колегами; вміння налагоджувати конструктивні міжособистісні стосунки; володіння прийомами вербального та невербального спілкування; рефлексивні вміння; вміння створювати емоційно-комфортні умови для колективної діяльності; вміння саморегуляції.

Відповідно до визначених критеріїв і показників було підібрано комплекс діагностичних методик, що дали змогу на констатувальному етапі дослідження визначити й описати три рівні сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер: високий (ціннісно-рефлексивний), середній (нормативно-репродуктивний) і низький (емпірично-інтуїтивний).

Студентів з високим (*ціннісно-рефлексивним*) рівнем сформованості професійної етики (26%) характеризує наявність чітко усвідомлюваної ієрархічної системи ціннісних орієнтацій, провідну роль у якій відіграють орієнтації на цінності гуманізму, здоров'я та збереження життя людини, що забезпечує морально-етичну спрямованість професійного спілкування, його відповідність нормам і принципам медичної деонтології, зорієнтованість на конструктивну реалізацію професійних функцій і врахування інтересів усіх суб'єктів лікувального процесу.

Студенти з середнім (*нормативно-репродуктивним*) рівнем сформованості

професійної етики (52%) усвідомлюють ціннісні орієнтації, що визначають спрямованість їхнього професійного спілкування, однак їм властива певна однобічність. Студенти володіють базовими знаннями про зміст морально-етичних норм професійної діяльності, основними інтерактивними і комунікативними вміннями, проте не завжди здатні гнучко й ефективно застосовувати їх у ситуаціях професійної взаємодії.

Для студентів з низьким (*емпірично-інтуїтивним*) рівнем сформованості професійної етики (22%) характерна відсутність чітко усвідомлюваної системи ціннісних орієнтацій, які визначають спрямованість їхнього професійного спілкування; поверхово-інтуїтивні уявлення про етичні норми і правила професійної діяльності; недостатнє усвідомлення значущості медичної деонтології для успішної професійної взаємодії.

Загалом аналіз результатів констатувального етапу дослідження свідчить, що в умовах недостатнього педагогічного керівництва і значною мірою стихійного становлення професійної етики студентів не забезпечується належний рівень етико-деонтологічної підготовки багатьох з них до ефективного виконання професійних функцій. Для 22 % майбутніх медичних сестер властивий низький, емпірично-інтуїтивний, рівень сформованості професійної етики, що свідчить про їхню недостатню готовність до налагодження конструктивних стосунків з суб'єктами професійної взаємодії і створення емоційно комфортних умов у лікувальному процесі. Отже, є необхідність в обґрунтуванні педагогічних умов і визначенні шляхів підвищення ефективності формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки.

У *третьому розділі* – **«Експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер»** – обґрунтовано педагогічні умови формування професійної етики майбутніх медичних сестер, розкрито методику організації та проведення дослідно-експериментальної роботи, узагальнено і проаналізовано її результати.

Узагальнення результатів аналізу психологічної і педагогічної літератури, констатувального етапу дослідження, сучасної практики підготовки медичних працівників, а також власного педагогічного досвіду дало змогу визначити комплекс педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер.

Формування професійної етики в майбутніх медичних сестер є системним, поліфункціональним процесом. Тому його реалізація можлива лише за умови *створення і функціонування в медичному коледжі комплексної професійно орієнтованої виховної системи*, що, інтегруючи весь спектр заходів, задає вектор формування професійної етики майбутніх медичних працівників. Комплексна професійно орієнтована виховна система медичного коледжу є складним поліструктурним утворенням, сутністю якого є комплекс інтегрованих взаємопов'язаних компонентів, що визначають спрямованість освітньо-виховного середовища на розвиток професійно важливих якостей майбутніх фахівців. Компонентами професійно орієнтованої виховної системи є: цілі, що знаходять відображення в концепції виховання; завдання і основні напрями виховної діяльності; суб'єкти виховної взаємодії; навчально-професійні відносини, що виникають у виховному процесі, інтегруючи його суб'єктів у професійну спільноту; професійно-виховне середовище,

створене викладацьким і студентським колективами; управління системою, що забезпечує інтеграцію, взаємодію компонентів і розвиток системи в цілому.

Виховна система медичного коледжу у процесі формування професійної етики майбутніх медичних сестер виконує низку важливих функцій:

- аксіологічну, що полягає в орієнтації суб'єктів виховання на цінності медичної етики і деонтології;

- гносеологічну, спрямовану на формування в студентів пізнавальної основи етичної поведінки та вироблення індивідуальних етичних позицій відповідно до соціально-професійних пріоритетів;

- регулятивну, що передбачає використання етико-деонтологічних норм у сфері регулювання стосунків, які виникають у процесі навчально-професійної взаємодії;

- світоглядну, спрямовану на формування у студентів професійно-етичного світогляду як комплексу етичних поглядів, переконань, ідеалів, позицій та оцінок;

- комунікативно-інтегруючу, що полегшує й стимулює взаємодію суб'єктів виховної системи, сприяє їх об'єднанню на основі загальних професійних інтересів і професійно-етичних цінностей;

- контрольно-регулюючу, що передбачає аналіз результатів формування в студентів професійної етики, оцінку та самооцінку рівнів її сформованості, корекцію способів досягнення виховної мети.

У контексті формування професійної етики майбутніх медичних сестер важливого значення набуває *забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі медичного коледжу*. Згідно з положеннями гуманістичної психології та педагогіки підтримки, внутрішня професійно-етична позиція студентів виникає не стільки внаслідок зовнішніх формувальних впливів, скільки в результаті їх власної активності, спрямованої на самоактуалізацію. Студенти в освітньому процесі медичного коледжу мають виступати не об'єктами педагогічних впливів, а активними суб'єктами професійного розвитку, здатними до ціннісного самовизначення і професійної самореалізації. Важливою передумовою забезпечення суб'єктної позиції студентів у процесі формування професійної етики є орієнтація викладачів на педагогічну модель фасилітації, що передбачає надання майбутнім медичним працівникам можливостей для вільного вибору форм і видів діяльності, створення умов для їх самовизначення і самореалізації в ціннісному просторі майбутньої професії.

Результати проведеного дослідження свідчать, що формування професійної етики майбутніх медичних сестер потребує цілеспрямованого *використання ціннісного потенціалу всіх фахових дисциплін у процесі професійно-етичного самовизначення студентів*. Ефективне використання ціннісного потенціалу фахових дисциплін можливе на основі послідовної реалізації в освітньому процесі принципів систематизації, орієнтації, актуалізації і самоактуалізації: принцип систематизації вимагає виявлення у кожній навчальній дисципліні специфічного морально-етичного змісту, що характеризується можливістю його екстраполяції на сферу майбутньої діяльності студентів; принцип орієнтації спрямований на технологічне розгортання навчального матеріалу у вигляді певних етапів, що передбачають активну взаємодію викладачів і студентів; принцип актуалізації орієнтує на організацію навчальної діяльності студентів, спрямованої на опанування запропонованих ззовні нормативних

зразків і засвоєння ціннісного досвіду професійної діяльності; принцип самоактуалізації передбачає таку організацію навчальної діяльності студентів, у процесі якої вони самостійно відкривають і освоюють прогностичні способи діяльності, розвивають якості особистості, важливі для реалізації гуманістичного змісту майбутньої професії.

Важливою педагогічною умовою формування професійної етики майбутніх медичних сестер є *застосування діалогічного спілкування як засобу емоційно-інтелектуального стимулювання професійного становлення студентів*. Діалогічна взаємодія викладачів і студентів сприяє формуванню відносин партнерства, взаємної довіри і поваги, завдяки чому активізує ідентифікацію студентів з носіями професійно-етичних норм і цінностей. Ефективними у процесі педагогічної підтримки становлення професійної етики майбутніх медичних сестер є такі діалогічні прийоми емоційно-інтелектуального стимулювання, як: ідентифікація, когнітивна інтерпретація, резюмування, підбадьорювання, емпатійне слухання, саморозкриття, встановлення особистісного контакту, позитивне підкріплення.

На основі врахування специфіки морально-етичного аспекту професійної діяльності медичної сестри, а також особливостей організації освітнього процесу в медичному коледжі нами була розроблена педагогічна модель формування професійної етики майбутніх медичних сестер, що складається з чотирьох блоків і комплексно відображає мету, завдання, педагогічні умови, форми, методи, етапи та рівні розвитку професійної етики студентів у процесі фахової підготовки (рис.1).

Функціонально-цільовий блок розкриває мету, завдання та функції формування професійної етики майбутніх медичних сестер; *змістово-діяльнісний блок* відображає методологічні основи та оптимальні педагогічні умови формування професійної етики; *управлінсько-технологічний блок* характеризує принципи і способи педагогічного керівництва навчально-професійною діяльністю студентів у процесі оволодіння основами професійної етики та медичної деонтології; *оцінно-результативний блок* розкриває критерії, показники та рівні сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер.

Експериментальна перевірка визначених педагогічних умов і розробленої моделі формування професійної етики майбутніх медсестер здійснювалася на базі Вінницького медичного коледжу імені акад. Д. К. Заболотного. Для експерименту було відібрано експериментальну і контрольну групи студентів з приблизно однаковим складом і вихідним рівнем сформованості професійної етики. Всього у формувальному експерименті взяв участь 221 студент (114 в експериментальній і 107 у контрольній групах). Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у процесі організації аудиторної і позааудиторної діяльності студентів спеціальності «Медсестринство»: викладання дисциплін «Медсестринська етика», «Медсестринство в хірургії», «Хірургія», «Онкологія», читання спецкурсу «Основи професійної етики медичної сестри», організації позааудиторної виховної роботи, виробничої практики.

Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки відбувалося за такими етапами: організаційно-мотиваційний, аналітико-діагностичний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний.

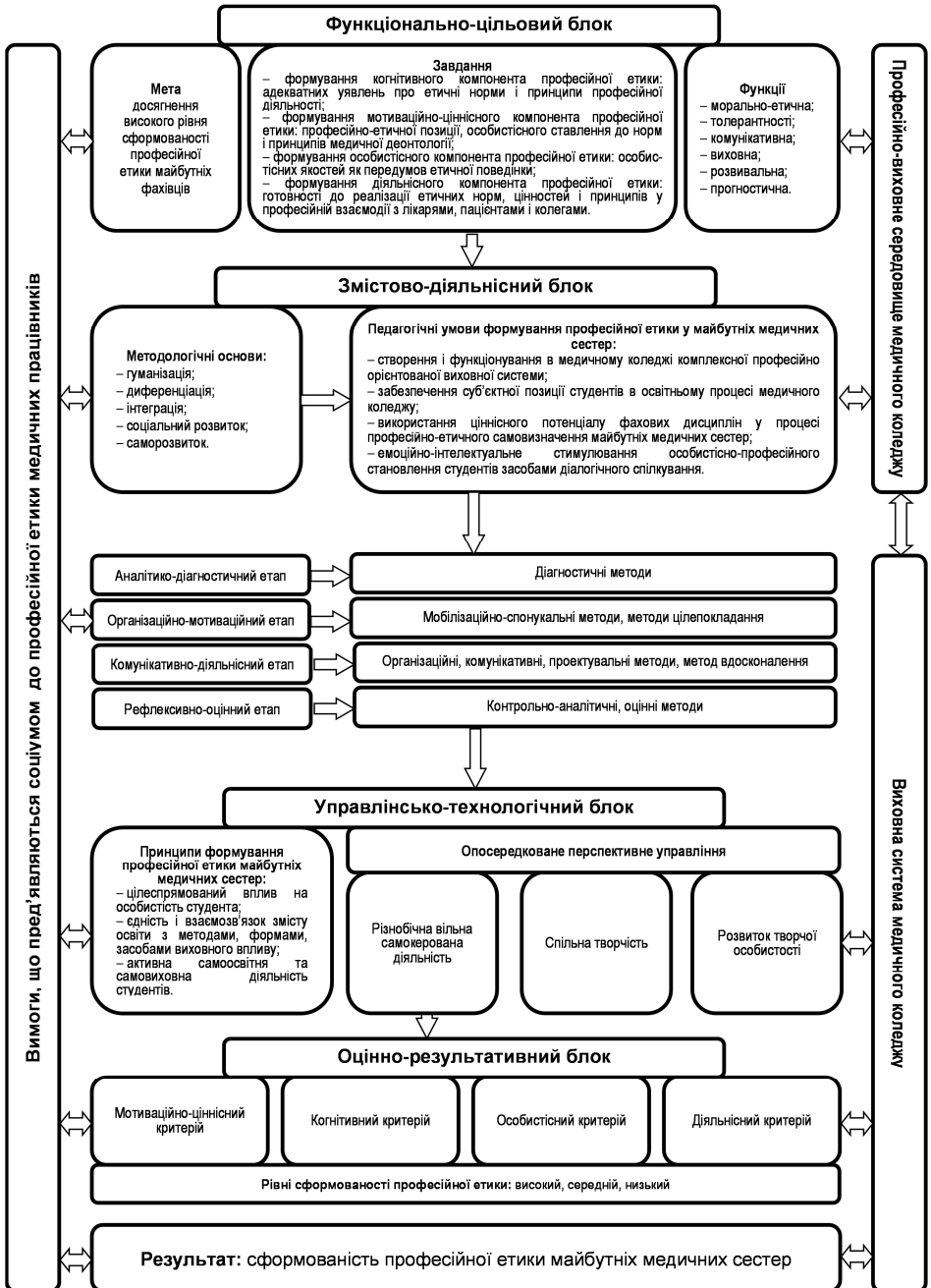

Рис. 1. Модель формування професійної етики майбутніх медичних сестер

Організаційно-мотиваційний етап спрямовувався на формування в студентів медичного коледжу позитивної мотивації, інтересу до проблем медичної деонтології, спрямованості на оволодіння принципами і нормами професійної етики. На цьому етапі розв'язувалися такі завдання: показати майбутнім медичним сестрам соціальну і професійну значущість професійної етики; ознайомити студентів з комплексом необхідних для медсестри морально-етичних якостей; підвести студентів до усвідомлення наявності або відсутності цих якостей у себе і тим самим спонукати до професійного самовиховання. Завдання організаційно-мотиваційного етапу розв'язувалися за допомогою комплексу *мобілізаційно-спонукальних* методів (актуалізація, мобілізація, мотивація, підкріплення значущих психічних станів і поведінки студентів), що забезпечували формування професійно-етичного світогляду майбутніх медичних сестер: етичних поглядів, переконань, ідеалів, позицій та оцінок.

На *аналітико-діагностичному етапі* формування професійної етики майбутніх медичних сестер виконувалися такі завдання: аналіз студентами сформованості у себе знань про професійно-етичні норми і правила поведінки фахівця медичної сфери; усвідомлення необхідності і важливості формування морально-етичних особистісних якостей медичного працівника; формування емпатійного ставлення до людей і гуманістичної спрямованості особистості. Реалізація цих завдань забезпечувалася використанням комплексу *діагностичних* методів, які були спрямовані на вивчення студентів з погляду відповідності їхньої поведінки професійно-етичним вимогам, а також на рефлексивний аналіз студентами сформованості у себе професійно важливих етичних якостей і здатності до організації професійної взаємодії на основі деонтологічних норм і принципів.

Завдання *комунікативно-діяльнісного етапу* полягали у формуванні в майбутніх медичних сестер орієнтувальної основи професійної діяльності і спілкування відповідно до професійно-етичних норм і цінностей. Використані на цьому етапі *організаційні* методи відповідали колективним та індивідуальним формам роботи в аудиторний і позааудиторний час, що спрямовувалися на активізацію самореалізації студентів у різних соціально-професійних ролях згідно з основними професійно-етичними нормами. *Комунікативні* методи забезпечували формування в студентів умінь налагоджувати конструктивні міжособистісні стосунки з пацієнтами, лікарями і колегами на основі норм професійної етики, створювати емоційно комфортні умови для взаємодії суб'єктів лікувального і реабілітаційного процесів, об'єднувати зусилля колег на основі спільних професійних інтересів і гуманістичних моральних цінностей, пов'язаних зі збереженням і відновленням здоров'я пацієнтів.

З метою розв'язання завдань формування професійної етики майбутніх медичних сестер було розроблено експериментальну методiku, елементами якої є: навчальна програма спецкурсу з основ професійної етики медичної сестри, що передбачає теоретичні і практичні заняття, котрі забезпечують набуття студентами знань про етичні норми і принципи професійної діяльності; комплекс ділових ігор, спрямований на розвиток у майбутніх медсестер професійно важливих морально-етичних якостей; програма професійного тренінгу, зорієнтована на актуалізацію мотивації самовдосконалення студентів у сфері професійної етики і медичної деонтології; завдання для різних видів практики, що забезпечують набуття досвіду професійно-

етичної поведінки; змодельовані емоційно-насичені професійні ситуації, що стимулюють переживання студентами різноманітних почуттів і емоцій, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю; сценарії професійно орієнтованих морально-етичних бесід з використанням притч, прислів'їв і афоризмів; комплекс підібраних для обговорення зі студентами складних у деонтологічному відношенні дилем, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків.

На *рефлексивно-оцінному етапі* підводилися підсумки дослідно-експериментальної роботи з формування професійної етики майбутніх медичних сестер. Завдання цього етапу передбачали підсумкову діагностику рівнів сформованості професійної етики студентів з використанням підбраного діагностичного інструментарію, проведення коригувальних заходів на основі педагогічного моніторингу і прогнозування подальшого використання виховного потенціалу соціально-професійного середовища медичного коледжу. Використання *контрольно-аналітичних й оцінних* методів (аналіз, синтез, класифікація, порівняння, узагальнення, оцінювання) дало змогу перевірити перебіг і результати використання розвивального потенціалу соціально-професійного середовища медичного коледжу у формуванні професійної етики майбутніх медичних сестер, оцінити рівні її сформованості, внести необхідні корективи у процес фахової підготовки студентів.

Аналіз результатів формувального експерименту свідчить, що авторська методика реалізації визначених педагогічних умов забезпечує структурну перебудову всіх компонентів професійної етики майбутніх медичних сестер, що знаходить комплексний вияв у загальній позитивній динаміці рівнів її сформованості (рис. 2).

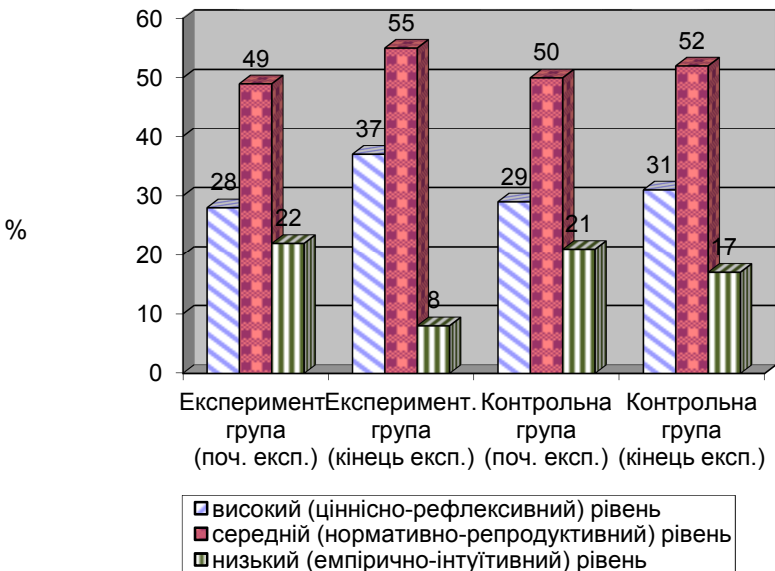

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості професійної етики у студентів контрольної й експериментальної груп (у %)

За період проведення дослідно-експериментальної роботи в експериментальній групі суттєво зменшився відсоток студентів з низьким (емпірично-інтуїтивним) (з 22% до 8%) і водночас суттєво підвищився з високим (ціннісно-рефлексивним) (з 28% до 38%) і середнім (нормативно-репродуктивним) (з 49% до 55%) рівнем сформованості професійної етики. Використання непараметричного критерію Вілкоксона засвідчило статистичну достовірність вказаних змін ($\alpha=0,05$). На відміну від експериментальної, у контрольній групі хоча й спостерігаються певні позитивні тенденції у формуванні професійної етики майбутніх медичних сестер, вони мають порівняно незначний характер і не досягають рівня статистичної значущості.

Загалом, проведене дослідження засвідчило ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер і підтвердило істинність висунутої гіпотези. Результати педагогічного експерименту свідчать про те, що поставлена мета дослідження досягнута, гіпотеза підтверджена, а його завдання розв'язані.

Результати теоретичного й експериментального дослідження дали підстави для формулювання таких **висновків**:

1. Професійна діяльність медичної сестри є однією з достатньо складних, багатограних і суперечливих сфер соціальних відносин, в якій ключову роль відіграють стосунки як між окремими суб'єктами, так і між особистістю та соціумом загалом. Регуляційною основою цих стосунків є морально-етичний простір медицини, що справляє істотний вплив як на особистість пацієнта, так і на діяльність медичного працівника. У зв'язку з цим без належного морально-етичного виховання та етико-деонтологічної підготовки неможливе особистісно-професійне становлення майбутніх медичних сестер як повноцінних фахівців, здатних до реалізації гуманістичної місії медичної професії. Результати аналізу психолого-педагогічних досліджень і практики підготовки фахівців у медичних коледжах свідчать, що традиційна організація освітнього процесу не забезпечує необхідного рівня етико-деонтологічної готовності значної частини студентів. Розв'язання цієї проблеми потребує обґрунтування педагогічних умов формування професійної етики як важливої складової професійної готовності майбутніх медичних сестер.

2. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та особливостей професійної діяльності середнього медичного персоналу у дослідженні обґрунтовано сутність поняття професійної етики медичної сестри як комплексної професійно важливої якості особистості, що інтегрує в собі засвоєні у процесі професіоналізації гуманістичні ціннісні орієнтації, професійно-етичні норми, деонтологічні принципи та моральні якості, які регулюють професійну діяльність і спілкування.

У структурі професійної етики майбутніх медичних сестер виокремлено чотири взаємопов'язані компоненти: *мотиваційно-ціннісний*, що відображає сформованість професійно-етичної позиції та особистісного ставлення до цінностей професійної діяльності (гуманізму, милосердя і збереження життя та здоров'я пацієнтів); *когнітивний*, що характеризує компетентність майбутніх медичних сестер у галузі професійної етики, розуміння норм і принципів медичної деонтології; *особистісний*, представлений професійно важливими моральними якостями особистості, і *діяльнісний*, що знаходить вияв у сформованості практичних умінь налагоджувати

конструктивні стосунки з суб'єктами лікувального процесу на основі норм і цінностей медичної етики та деонтології.

Відповідно до виокремлених компонентів визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльнісний) і показники сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер. Урахування виокремлених критеріїв і показників дало змогу визначити й описати три рівні сформованості професійної етики майбутніх медсестер: високий (ціннісно-рефлексивний), середній (нормативно-репродуктивний) і низький (емпірично-інтуїтивний).

3. На основі врахування змісту й специфіки морально-етичного аспекту професійної діяльності медичної сестри, а також особливостей організації освітнього процесу в медичному коледжі розроблена педагогічна модель формування професійної етики майбутніх медичних сестер, що складається з чотирьох блоків (функціонально-цільового, змістово-діяльнісного, управлінсько-технологічного, оцінно-результативного) і комплексно відображає мету, завдання, педагогічні умови, форми, методи, етапи та рівні розвитку професійної етики студентів у процесі фахової підготовки.

4. Аналіз психолого-педагогічних джерел, узагальнення результатів констатувального етапу дослідження, а також урахування особливостей особистісно-професійного становлення майбутніх медичних сестер дало змогу визначити комплекс педагогічних умов формування професійної етики: створення і функціонування в медичному коледжі комплексної професійно орієнтованої виховної системи; забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі медичного коледжу; використання ціннісного потенціалу фахових дисциплін у процесі професійно-етичного самовизначення майбутніх медичних сестер; емоційно-інтелектуальне стимулювання особистісно-професійного становлення студентів засобами діалогічного спілкування. Відповідно до визначених педагогічних умов розроблено методику формування професійної етики майбутніх медичних сестер, що передбачає послідовну реалізацію чотирьох етапів (організаційно-мотиваційного, аналітико-діагностичного, комунікативно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного) та відповідних форм і методів роботи.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили, що реалізація обґрунтованих педагогічних умов та розробленої методики забезпечує розвиток усіх структурних компонентів професійної етики майбутніх медичних сестер: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, особистісного і діяльнісного. В експериментальній групі, на відміну від контрольної, на статистично значущому рівні збільшилася кількість студентів з високим, ціннісно-рефлексивним, рівнем сформованості професійної етики (з 28% до 38%) і водночас зменшилося число студентів з низьким, емпірично-інтуїтивним, рівнем (з 22% до 8%).

Проведене дослідження, звісно, не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів формування професійної етики майбутніх медичних сестер. Перспективи подальших досліджень полягають у з'ясуванні можливостей ефективного застосування нових інформаційних технологій у процесі етико-деонтологічної підготовки студентів медичного коледжу, визначенні шляхів формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі виробничої практики, вивченні та узагальненні зарубіжного досвіду формування професійної етики медичних працівників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких відображено основні результати дослідження:

1. Bilichenko O. Theoretical Approaches to Determine the Nature of Medical Ethics. *Dyskursy o kulturze. Discourses on Culture*. Łódź, 2017. № 7. S. 249-259.
 2. Біліченко О.В. Структура професійної етики майбутніх медичних сестер. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2018. Вип. 54. С. 32-37.
 3. Біліченко О. В. Аналіз змісту компонентів професійної етики майбутніх медичних сестер. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* (індексується у наукометричній базі Index Copernicus) / редкол.: Р. С. Гуревич та ін. Київ; Вінниця, 2018. Вип. 52. С. 168–172.
 4. Біліченко О.В. Модель формування професійної етики студентів медичного коледжу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2018. Вип. 55. С. 49–54.
 5. Біліченко О.В. Забезпечення суб'єктної позиції студентів в освітньому процесі медичного коледжу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2018. Вип. 56. С. 75–80.
 6. Біліченко О. В. Критерії та показники сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Ізмаїл, 2019. С. 41–49.
 7. Біліченко О.В. Етапи реалізації методики формування професійної етики майбутніх медичних сестер. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2019. Вип. 57. С 61–66.
 8. Біліченко О.В. Аналіз результатів сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2019. Вип. 58. С. 35–42.
- Праці апробаційного характеру:*
9. Біліченко О.В. Вимоги до професійно-етичного аспекту підготовки та діяльності медичних сестер. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя* : матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 29-30 листопада 2017 р.). Вінниця, 2017. С. 5–10.
 10. Біліченко О. В. Моральні якості особистості медика як складова професійної етики. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами* : матеріали III Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-методичної конференції (5 грудня 2017 року, м. Херсон) : у 3 ч. Ч. 1 / за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слосаренко. Херсон, 2017. С. 59– 64.
 11. Біліченко О.В. Правовий аспект професійної етики майбутніх медичних працівників. *Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень* : зб. наук. праць. Вип. 7 (10) / редкол.: Р. С. Гуревич (голова) [та ін.] ; Вінницький державний

педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2017. С. 68–70.

12. Біліченко О. В. Проблеми морально-етичного становлення майбутніх медичних сестер. *Педагогічний пошук* : збірник наукових праць студентів і молодих вчених. Вінниця, 2018. Вип. 9. С. 12–16.

13. Біліченко О. В. Виховна система медичного коледжу як чинник формування професійної етики майбутніх медичних працівників. *Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень* : 6-а Всеукраїнська конференція молодих учених і студентів : зб. наук. праць / редкол.: Р. С. Гуревич (голова) та ін. Вінниця, 2018. Вип. 10 (13). С. 14–17.

14. Біліченко О. В. Критерії сформованості професійної етики майбутніх медичних сестер. *Інноваційні технології навчання в епоху цивілізаційних змін* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційні технології навчання в епоху цивілізаційних змін», Вінниця, 30-31 жовтня 2018 р. / ВДПУ ім. М. Коцюбинського ; ред. кол.: Р. С. Гуревич [та інші]. Вінниця, 2018. С. 51–53.

15. Біліченко О. В. Педагогічні умови формування професійної етики майбутніх медичних сестер. *Освіта в міждисциплінарному вимірі*: матеріали науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (м. Вінниця, 5-6 грудня 2018р.). Вінниця, 2018. С. 17–20.

16. Біліченко О. В. Прийоми підготовки студентів – майбутніх медиків до побудови професійно-етичних відносин. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 29-30 листопада 2018 р.). Вінниця, 2018. С. 50–54.

17. Біліченко О. В. Шляхи підвищення ефективності етичної підготовки майбутніх медичних сестер. *International Scientific Conference Scientific Development of New Eastern Europe*: Conference Proceedings, Part I, April 6th. Riga, 2019 P. 24–27.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

18. Біліченко О. В. Сутність і зміст професійної етики майбутніх медичних сестер. *Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців соціономічних професій в умовах трансформації суспільства*: монографія / В. І. Шахов, В. М. Галузяк [та ін.]. Вінниця, 2018. С.65–81.

19. Біліченко О. В. Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки: методичні рекомендації. Вінниця, 2019. 80 с.

20. Біліченко О. В. Основи професійної етики медичних працівників : навчально-методичний посібник. Вінниця, 2019. 224 с.

Анотації

Біліченко О. В. Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського МОН України. – Вінниця, 2019.

У дисертації на основі аналізу психологічної, педагогічної літератури та особливостей професійного становлення майбутніх медичних сестер з'ясовано сутність і структуру їхньої професійної етики, визначено критерії (мотиваційно-ціннісний,

когнітивний, особистісний, діяльнісний), показники та рівні її сформованості (емпірично-інтуїтивний, нормативно-репродуктивний, ціннісно-рефлексивний). Теоретично обгрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування професійної етики майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки. Розроблено методiku реалізації педагогічних умов формування професійної етики майбутніх медичних сестер, що складається з чотирьох блоків (функціонально-цільового, змістово-діяльнісного, управлінсько-технологічного, оцінно-результативного) і комплексно відображає мету, завдання, педагогічні умови, форми, методи, етапи та рівні розвитку досліджуваної якості.

Ключові слова: медична етика, професійна етика медичної сестри, підготовка майбутніх медичних сестер, компоненти професійної етики, рівні сформованості професійної етики, педагогічні умови формування професійної етики майбутніх медичних сестер.

Биличенко А. В. Формирование профессиональной этики будущих медицинских сестер в процессе профессиональной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского МОН Украины. – Винница, 2019.

На основе анализа психологической, педагогической литературы и особенностей профессионального становления будущих медицинских сестер определена сущность и структура их профессиональной этики, выделены критерии (мотивационно-ценностный, когнитивный, личностный, деятельностный), показатели и уровни ее сформированности (эмпирически-интуитивный, нормативно-репродуктивный, ценностно-рефлексивный). Теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования профессиональной этики будущих медицинских сестер в процессе профессиональной подготовки. Разработана методика реализации педагогических условий формирования профессиональной этики будущих медицинских сестер, которая состоит из четырех блоков (функционально-целевого, содержательно-деятельностного, управленческо-технологического, оценочно-результативного) и комплексно отображает цель, задачи, педагогические условия, формы, методы, этапы и уровни развития исследуемого качества.

Ключевые слова: медицинская этика, профессиональная этика медицинской сестры, подготовка будущих медицинских сестер, компоненты профессиональной этики, уровни сформированности профессиональной этики, педагогические условия формирования профессиональной этики будущих медицинских сестер.

Bilichenko O. V. Future nurses' professional ethics formation in the process of specialists' training. – Manuscript.

Thesis for a Candidate of Pedagogical Sciences Degree in Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Education. – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University. – Ministry of Science and Education of Ukraine. – Vinnytsia, 2019.

The dissertation determines the essence of future nurses' professional ethics as a complex professionally important personal quality which integrates the humanistic value orientations,

professional and ethical principles, acquired in the process of moral qualities' professionalization governing professional activity and communication. It was based on the analysis of psychological, pedagogical literature and peculiarities of future nurses' professional formation.

There are four interrelated components in the structure of professional ethics of future nurses: motivational-value, which reflects the formation of professional-ethical position and personal attitude to the values of professional activity (humanism, charity and preservation of patients' life and health); cognitive, which characterizes the competence of future nurses in the field of professional ethics, understanding of the norms and principles of medical deontology; personal, represented by professionally important moral qualities of the individual, and active, that finds expression in the formation of practical skills to establish constructive relationships with subjects of the healing process on the basis of norms and values of medical ethics and deontology.

According to the distinguished components, the criteria (motivational-value, cognitive, personal, activity) and indices of future nurses' professional ethics formation were determined. Motivational value criterion indices are: interest in the profession; awareness of the value of health and human life; professional and ethical orientation on the values of humanism, respect for the rights and freedoms of the individual, dedicating to people; humanistic orientation of activity; a sense of the importance of ethical standards of communication for the successful professional activity of the nurse; taking into account the interests of all subjects of the medical process. Cognitive criteria showings are: physicians' erudition in ethical standards of professional communication; awareness of humanism as the basic ethical principle of the orientation of the health care worker; knowledge in the field of professional communication; conception of the nurse's professionally important qualities; understanding the importance of the humanistic orientation in the professional ethics of the nurse; flexibility and critical thinking in medical emergencies; ability to predict the consequences of different types of professional behavior. Empathy; tolerance; responsibility for the performance of professional duties; ability to introspect; adequate self-esteemation, self-confidence; understanding of their own role in the medical-diagnostic process; the ability to evaluate the results of their own activities objectively; purposefulness; initiative; discipline; goodwill; care; fairness, impartiality; selflessness; the ability to self-improvement are the personal criterion features. The activity criterion indices are the ability to predict and adjust the relationships developing in the professional practice of the nurse; ability to resolve professional conflicts constructively; ability to defend one's position without impairing relations with colleagues; ability to adjust constructive interpersonal relationships; mastering of verbal and non-verbal communication techniques; reflexive skills; ability to create emotional and comfortable conditions for common activity; self-regulation skills.

Considering the distinguished criteria and indicators made it possible to identify and describe three levels of future nurses' ethics: high (value-reflective), medium (normative-reproductive) and low (empirically-intuitive). Students with a value-reflective level are characterized by the presence of a clearly understood hierarchical system of orientations in values that are adequately applied in professional integration. Students with a normative and reproductive level are aware of orientations in values determining the orientation of their professional communication, have basic knowledge of moral and ethical standards content of

professional activity, basic interactive and communicative skills, but not always able to apply them fluently and effectively in the situation. Students with empirically-intuitive levels have super-intuitive understanding of professional activity ethics and rules, are not sufficiently aware of the importance of medical deontology for successful professional engagement, often find bias, subjectivity, intolerance, and make other mistakes in professional communication.

The pedagogical model of future nurses' professional ethics formation was developed on the consideration basis of the content and specifics of the moral and ethical aspect of the nurses' professional activity, as well as the educational process organizational peculiarities in the medical college. It includes four stages functional-purposal, contentual-active, management-technological, evaluative-effective. It reflects the purpose, tasks, pedagogical conditions, forms, methods, stages and levels of students' professional ethics development in the professional training process.

Analysis of psychological and pedagogical sources, generalization of the research ascertaining stage findings, as well as taking into account the future nurses' personal and professional formation peculiarities made it possible to determine the complex of pedagogical conditions for the formation of professional ethics. The complex professionally oriented system was created and is successfully functioning in the medical college. The educational process in medical college is focused on the development of students' subjectivity, their ability for personal self-actualization. The value potential of professional disciplines is used in the process of professional and ethical self-determination of future medical professionals. Dialogical communication as a means of emotional and intellectual stimulation of students' personal and professional formation is organised.

The result of the research revealed that the future nurses professional ethics formation in the process of professional training should be carried out in the following stages: organizational-motivational, analytical-diagnostic, communicative-activity, reflexive-evaluation. At the organizational and motivational stage, students develop an interest in the problems of medical deontology, an orientation towards mastering the principles and norms of professional ethics. At the analytical and diagnostic stage, students are assessed the formation of knowledge about professional and ethical norms and rules of behavior, as well as the level of development of professionally important moral and ethical personality traits. At the communication and activity stage, the future nurses form an orientation base of professional activity and communication in accordance with professional ethical norms and values. At the reflexive-evaluation stage, the final diagnosis of the levels of students' professional ethics is formed, corrective measures are taken on the basis of pedagogical monitoring and forecasting of the further use of the educational potential of the socio-professional environment of the medical college.

Keywords: medical ethics, nurse's professional ethics, future nurses' training, components of professional ethics, levels of professional ethics formation, pedagogical conditions of future nurses' professional ethics formation.

